

İnancın erdemleri: İnanç Oluşturmanın Kanıtsal Olmayan Etiğine Doğru*

Richard Amesbury
Çeviren: Süleyman Aydın**

Özet

William Kingdon Clifford, bilindiği gibi, “ yetersiz kanıt üzerine her hangi bir şeye inanmanın her zaman, her yerde ve herkes için yanlış olduğunu” savundu. Onun inanç etiğinin, içinde farklı iki iddiayı barındırdığı düşünülebilir: birincisi, *inanmaya yetki sahibi olmadan birinin inançlar taşıması yanlıştır* şeklindeki ahlaki iddia, ikincisi, *yetki sahibi olmanın, her zaman kanıtsal bir desteğin işlevi olduğu* şeklindeki epistemolojik iddiadır. Her ne kadar epistemolojik iddianın (evrenselliğini) reddediyorsam da, *inanç etiği* adını hak eden bir şeyin yine de muhafaza edilebileceği görüşündeyim. Bununla birlikte, çalışmanın ikinci kısmında, Clifford’un ahlaka aykırı inanç sorununa getirdiği yanıtın, ahlaka aykırı inançlar oluşturmada kendini-kandırma tarafından icra edilen role karşı yeterli derecede dikkatli olmadığını tartışıyorum. Bir kanıtsal failin birinci-kişî bakış açısıyla, dışarıdan bir gözlemcinin bakış açısını karşılaştırmak suretiyle, etik olmayan inancın, kişilikle ilgili kusurların bir belirtisi olduğunu, bu kusurları düzeltince, inancın da düzeleceğini savunuyorum. Etik olmayan inanç örneklerine (Clifford’un meşhur armatör örneği gibi) verdiği tepkide örtülü olarak var olan ahlaki sezgilerin, inanç-oluşturmayla ilgili kanıtsalçı-olmayan bir erdem etiği bağlamında daha iyi açıklanabileceğini, böyle bir açıklamanın (inançlarımızı istençli bir şekilde oluşturduğumuzu söyleyen) güçlü kanıtsal istençlilik yorumlarının ortaya koyduğu itirazları alt edebileceğine dikkat çekmekteyim.

Anahtar Kelimeler: İnanç Etiği-Clifford-Kanıtsalılık- Erdem Etiği-İnanç oluşturma- Kendini Kandırma-İnansal İstençlilik

Zihnin gözlerini kapatmak bedeninkileri kapatmak kadar kolaydır: ve birincisi gönüllülükle ikincisinden daha sıkça yapılır ve yine de dikkat edilmez; zira zihnin eylemleri duyularınkinden daha çabuk ve geçicidir.

Joseph Butler, “Upon Self-Deceit”
(Kendini Kandırma Üstüne) (1726)

* Bu makale “The virtues of belief: toward a non-evidentialist ethics of belief-formation” adıyla International Journal for Philosophy of Religion (2008) 63:25-37 yayınlanmıştır. Makalenin web adresi: <http://www.springerlink.com/content/xt355g234n805208/?p=24e4b1b5ec1348feb14727b63060f778&pi=1>

** Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Araştırma Görevlisi.

Mayıs 2003'te sıcak bir akşamleyin, güney Texas'ta gerekli belgeleri olmayan yaklaşık 100 göçmen buzdolabı taşıyan bir çekiciye bindirildi: şoföre insandan oluşan yükünü bir ABD Sınır Devriye kontrol noktasından kaçak yollarla geçirmesi için \$7,500 ödendi. Fakat mühürlenmiş çekicinin içinde sıcaklık artmaya başladı, nem çabucak yüzde 100 oranına—insan bedeninin artık terlemekle kendini soğutamayacağı ve aşırı ısınmaya başladığı bir noktaya-ulaştı. Şoför çekiciyi durdurup kilitlerini açınca dek, 17 yolcu öldü, diğer ikisi civardaki bir hastaneye götürüldükten sonra rahmetli oldu. Savcılar, şoförün “çekicinin içinden gelen ıglıkları ve gürültüleri” görmezden geldiğini savundular, fakat şoförün savunma avukatı müşterisinin “çekicinin içinde kaç kişi olduğunu bilmediğini” ve “lütfen yardım edin ıglıklarının” şoförün anlamadığı İspanyolca dilinde” olduğunu söyledi (Rice and George 2006, sh. 1). Adam, basitçe her hangi bir şeyin yanlış gittiğine inanmadı- iddiaya göre-dolayısıyla, yolcuların ölümünden sorumlu değildi.

Bu trajik açıklama, William K. Clifford'un 1876 yılında “ İncanın Etiği” adlı meşhur makalesini yazmaya başlarken anlattığı hikâyeye rahatsız edecek kadar benzemektedir. Clifford'un örneğinde, zamanının gerçeklikleri üzerinde varsayımlarda bulunabiliriz¹ denize açılan bir geminin sahibi onu denizin karşısında yeni bir yurt için gitmek isteyen göçmenlerle göndermeye hazırlanmaktadır. Gemi eskidir ve sahibi denize elverişliliği hakkında kuşkulara sahiptir. Kendisine büyük masraflar açsa da, gemiyi tamamen elden geçirmiş ve yeniden kullanıma hazır hale getirmiş olması gerektiğini düşünür (Clifford 1886, p. 339). Bununla birlikte, neticede geçmişte olduğu gibi hepsinin iyi olacağı konusunda akıl yürüterek bu kuşkularını bastırmakta başarılı olur. Böylece, Clifford'un anlatışıyla, “ gemi sahibi geminin kalkışını aydınlık bir yürekle ve sürgünlerin kendilerinin olacak tuhaf yeni yurtlarında başarılı olmaları için iyi dileklerde bulunarak geminin kalkışını izledi ve okyanus-ortasında dibe vurduğunda sigorta taz-

¹ Clifford'un yazısını kaleme aldığı aynı yıl, İngiliz Parlamentosu Ticari Deniz Taşımacılığı, gemilerde maksimum kapasite gerekliliklerini belirleyen yasayı kabul etmiştir. Yasa, M.P. Samuel Plimsoll'un kuvvetli kampanyasının sonucuydu ve aşırı yüklü olmanın, denize elverişli olmamanın ve ağır bir şekilde sigortalı olmuş “tabut gemilerin” tehlikelerine dikkat çekmekteydi.

minatını aldı ve kimseyi suçlamadı” (sh. 339). Aralık 2006’da, çekicinin şoförü 58 federal kaçakçılık suçundan mahkûm edildi ve Ocak 2007’de ömür boyu hapis cezası aldı. Jüri, yolcularının gerçekten kötü durumda olduğundan habersiz olsa bile, kabahatli bir şekilde öyle olduğuna karar kıldı. Her şeyin yolunda gittiğine inanması, olanların sorumluluğundan mazur görülmesini sağlamadı, çünkü dayandığı (ya da eylemsizliğini besleyen) inançlar- samimi olsa bile- onun rasyonel olarak dayanmaya yetkili olmadığı inançlardı. Clifford buna katılacaktı. Gemi sahibine göndermede bulunarak o şöyle dedi: “ bu armatörle ilgili ne diyeceğiz?” Elbette, o insanların ölümünden sorumlu olduğunu söyleyeceğiz. Geminin sağlamlığına samimi bir şekilde inanmış olduğu kabul edilir; fakat onun kanaatinin samimi olması hiçbir mantıkla ona yardımcı olamaz, çünkü onun ondan önce de var olan bu tür kanıt üzerine inanmaya hakkı yoktu. Şoför ve armatörün inançları yalnızca onları temize çıkarmamakla kalmaz, yanlış şekilde yönlendirme seviyelerine bağlı olarak suç için olumlu zemin oluşturmaktadırlar. Şayet gemi başarılı bir şekilde geçişi tamamlasaydı armatör masum olacak mıydı? Bazı talihli gelişmeler sayesinde, yolcular hayatta kalsaydı çekicinin sürücüsü suçsuz mu olacaktı? Clifford’a göre, yanıt hayırdır. Bir inancın doğruluğu ya da yanlışlığı ona ne şekilde varıldığıнын bir işlevidir, onun hasbelkader gerçek olup olmaması değildir. Eğer bir inanca sahtekârlıkla ulaşılmışsa, hasbelkader gerçek olduğu durumda bile, o inanç yanlıştır. Armatör ve çekicinin sürücüsü, yolcuları kurtulsaydı bile suçlu olurlardı. “ masum olmazlar, sadece keşfedilmemiş olurlardı” (sh. 341). Suçlarının nedeni inançlarını uygun şekilde oluşturmamış olmalarıdır. Tarafsız bir şekilde kanıtı değerlendirmek yerine, doğal olarak sahip olmuş oldukları kuşku ve çekinceleri bastırmış ve yanlış olma sonuçlarını pervasızca bir kenara atarak davranmışlardır. Onların kanaatleri, eğer samimi olsa dahi, dikkatsiz ve kendine-hizmet eder nitelikte elde edilmiştir.

Clifford’a göre, “inandığımız her şeyi” sorgulamak, “evrensel bir görev”dir. Emin olmak gerekir ki, inançlarımızın pek çoğu, birinci-el tecrübeden ziyade, kültürün bir üyesi oluşumuzla elde edilmektedir. Ne var ki, “ bizzat bu geleneğin temel amacı, nesnelere soruşturma, test etme ve sorular sorma vasıtalarını bize temin etmektir” (sh. 355). Önceki nesillerden elde edilen bilgeliği doku-

nulmaz gibi görmekle değil, onu çetin ve sabırlı incelemeye tabi tutmak suretiyle geçmişe uygun saygıyı göstermiş oluruz. Bu hamlede başarısız olmak, zamanı gelince gelecek nesillerin dayanacağı kültürel kaynakları tüketmektir. Çünkü “kültürümüz, değiştirilmemiş fakat uygun görevine dair bazı açık işaretlerle genişletilmiş ve arındırılmış, bir sonraki nesle devredilecek kutsal bir sorumluluk, değerli bir emanet olarak her başarılı neslin miras aldığı bir yadigârdır” (sh. 342–343). İncanın kanıtı orantılanması gerektiğini söyleyen ilk filozof Clifford değildi, fakat “yetersiz kanıt üzerine her hangi bir şeye inanmak, her zaman, her yerde ve herkes için yanlıştır” şeklinde yargıda bulunduğu anda, o sezgiye açık ve güçlü bir ifade kazandırmış oldu. Clifford yetersiz kanıt üzerine inanmanın mantıksız olduğunu söylemiyor (rasyonel yetkili olmayı temellendirmek için “yetersiz” kelimesiyle kastedilenin “yeterli olmayan” anlamında olduğu varsayılırsa bu zaten totoloji olurdu), fakat yanlış olduğunu söylüyor. Burada “yanlış”, bu yazının başlığında olduğu gibi ahlaki bir anlamda kullanılmıştır. Bu ahlaki boyut, incanın bütünüyle özel, ya da yaşamın diğer yönlerinden ayrılacak bir sorun olmadığı gerçeğinin bir sonucudur: bir kişinin inançlarının, kendisi dışındaki insanlar açısından da sonuçları vardır. Clifford’u, öncelikle, James’in “ The Will to Believe” (İnanç İstemi) adlı makalesinin yaldızlı kâğıdı (“ *şu enfes yaramaz çocuk*”) olarak (James 1956 [1897], p. 8)² görenler, onun inanç etiğinin, aslında James’in yararcı inanç kavramıyla tutarlı (ve aslında onu öngören) bir öncül üzerine kurulu olduğunu keşfettiklerinde şaşırabilirler. Bu öncül, “taşıyıcısının eylemleri üzerinde birazcık etkisi olmayan” hiçbir şeyin inanç olmaya değer olmadığı” görüşüdür. (Clifford 1886, sh. 342). Clifford, “kendisini eyleme sevk eden şeye gerçek bir şekilde inanan kişi, o eyleme, onu ihtirasla arzuladığı bir gözle bakmıştır, onu zaten kalbinde üstlenmiştir” (sh. 342) dediğinde inanç ve uygulama arasındaki bu içsel ilişkiyle ilgili bir şeyi canlı bir şekilde yakalamaktadır. Bundan başka, Clifford, birisinin epistemik yükümlülüklerini tutarlı bir şekilde savsaklamasının, “gelecek kuşakların içinde yaşayacağı” (sh. 343) evrene olumlu

² James aslında Clifford’dan sadece üç yaş büyüktü. Clifford 1879’da, “The Will to Believe” in yayınlanmasından neredeyse yirmi yıl önce öldü.

bir şekilde katkıda bulunmak için uygunsuz kılmak suretiyle, o kişinin kendi karakterini bozacağını öne sürmektedir.

Clifford, canlı ve dramatik bir yazardı, onu eleştirenler, onun sıkça bir inanç etiği durumunu abarttığını savunmuşlardır. Örneğin, "The Will to Believe" da, James, Clifford'un sesindeki "aşırı dokunaklılık"tan yakınmıştır. (James 1956 [1897], sh. 8). Daha yakın zamanlarda (ve aşındırıcı bir tarzda) Richard Gale, " en yüksek etki için", Clifford'un yazısındaki bölümlerin arka planda ' Pomp and Circumstance' parçası çalarken " yüksek sesle okunması gerektiğini" öne sürmüştür. (Gale 1993, sh. 355). Clifford'un, kendi durumunu abarttığı doğru olmasına rağmen, açıklamaya çalışacağı gibi, bir inanç etiğine karşı olma durumunu abartmak da bir hata olacaktır, hem de daha kötü bir hata.

Clifford'un inanç etiğinin, iki anlamlı bağımsız iddiayı- ahlaki bir iddia ve epistemolojik bir iddia- bünyesinde barındırdığı düşünülebilir. Ahlaki iddia, *birisinin epistemik olarak yetkili olmadığı şeylere inanmasının yanlış olduğu*, epistemik olanı ise *yetkili olmanın kanıtsal desteğin bir işlevi olduğudur*. Arzu edilirse, bunlar, Clifford'un yetersiz kanıt olmadığında bir şeye inanmak her zaman her yerde yanlıştır şeklindeki, bazen "kanıtsal ilke" diye adlandırılan, Clifford'un ilkesinin sonucunun öncülleri olarak görülebilir (her ne kadar Clifford'un bizzat kendisinin olayı sunuş şekli böyle olmasa da). Böyle yorumlandığında, açıktır ki kanıtsal ilkeye birden fazla yönden karşı çıkılabilir. Her ne kadar, kanıtsal ilkeye karşı felsefi meydan okumalar epistemik iddia üzerine yoğunlaşsa da, ahlaki iddia her hangi bir inanç etiğinin muhtemelen süsleyici eşyasıdır ve kendi değerleri açısından değerlendirilmeyi hak etmektedir. Aşağıda, epistemolojik olanla başlayarak, sırasıyla bu iki iddiayı inceleyeceğim. Bu iddianın sorunlu olduğunu -en azından Clifford'un çıkarımı sonucunda gerekli görüldüğü genel şekliyle- fakat şayet istekleri Clifford'un tam da hayal ettiği şekilde doğru düzgün ifade edilemeyecek olsa bile, yine de inanç etiği adını hak eden bir şeyin korunabileceğini göstermeye çalışacağım.

Kanıt ve Yetkilendirme: Epistemolojik İddia

Bazen birisi, belirsizliği ifade etmek için, “seni sevdiğime inanıyorum” ifadesinde olduğu gibi, çok fazla (olumlu) tutku ortaya koymayan bir ifade olarak “.....inanıyorum” diye söze başlar. Bununla birlikte, Clifford’un ilgilendiği inançlar kuşkudan ziyade bağlılık ifadeleridir. Kanıtsalcı ilkenin kendisinden adını almış olduğu epistemolojik iddia şudur: epistemik bir inanca yetkili olmak için birisinin kanıtı sahip olması gerekir. Pek çok durumda bu açık olarak doğrudur. Fakat kanıtsalcı ilke (“her zaman, her yerde ve herkes için” kuralını da ilkeye tatbik etmek ister) bu ilkenin evrensel olarak doğru olmasını gerektirir ve kendisine çeşitli itirazların yapılabileceği şey budur. Muhakkak ki, belirli bir durumda ne kadar ya da ne tür bir kanıtı ihtiyaç duyulacağını bize anlatacağını varsaymaz, fakat zorunlu olarak inanca yetkili olmanın kanıtsal destek sorununa dayalı olduğunu varsayıyor gözükmektedir.

İnançlarımızın pek çoğu tabi ki, kanıtlara dair bağımsız bir değerlendirme temelinde olmaktan ziyade, eğitim ve kültür vasıtasıyla elde edilmektedir. Ölçüm ve hesaplamaları kendim yapmamış olsam da, örneğin, dünya ile güneş arasındaki mesafenin kabaca 92 milyon mil olduğuna inanıyorum. Eğer inancımın temellerini sorgulayacak olursam, bu konuda uzman olduğumu düşündüğüm birinin fikrine uyabilirim. Böyle bir kişi, inanıyorum ki, söz konusu inanç için bir kanıtı sahiptir ve onun uzmanlığına güvenmeye yetkili olduğum düzeyde, kendi inancıma yetkiliyim. Yine de kendim için böyle bir inanca dair kanıtı incelemeye ilgili olarak ne şekilde hareket edebileceğim yeterince açıktır. Bununla birlikte, durumun böyle olmadığı başka inançlar da vardır. Bu tür bağlamlarda, bir başkasının sahip olabileceği kanıtı bizim doğrudan sahip olmayışımız değildir sorun, fakat burada “kanıtın” ne anlama gelebileceğini bilmemekteyiz. Genellikle, bu inançlar, sahip olduğumuz diğer inançlar kadar kesindir ve yine de onların kesinliği bol miktarda kanıtın olmasından ötürü değil, içinde “kanıt” fikrinin de yer aldığı araştırma süreçlerini belirliyor olmalarından ötürüdür.

G.E. Moore, bir zamanlar Aristoteles Topluluğu’nda bir konferans verdi; orada kesin olarak bildiği bir şeyi göstermek için iki elini havaya kaldırdı- yani, iki ele sahip olduğunun kendisi için kesin olduğunu belirtti. Birisinin iki ele sahip

olduğundan kuşkulanması ne gibi bir şey olabilir? Belki de son günlerde bir hastane yatağında tekrar bilincime kavuştum ve kollarımın bandajla sarılmış olduğunu keşfetmekten ötürü kederliyim. Bunlar elbette Moore'un kendisini içinde bulunduğu koşullar, ya da ilgilendiği kuşku çeşitleri değildi: onun iki eli herkes için görülebilirdi ve o dış dünyayla ilgili kuşkuculuğu reddetmenin bir kanıtı olarak amaçlamıştı gösterisini. Fakat Moore'nun iki ele sahip olduğunu bildiği iddiası, akademik felsefenin müsamahakâr standartlarıncı dahi, elbette tuhaf bir iddiadır. Genellikle, bir şey bildiğini iddia eden kişiye ne şekilde bildiği sorulabilir. Fakat Ludwig Wittgenstein'in da belirttiği gibi, " normal koşullarda benim iki ele sahip olmam, kanıt olarak onun için getirebileceğim her hangi bir şey kadar kesindir. Bu nedenle elimin görünümünü elim için kanıt olarak getirecek konumda değilim" (Wittgenstein 1969,§250) Son çalışması, *On Certainty'de* Wittgenstein, kanıtsız ya da pozitif gerekçeleme olmaksızın insanın yetkili olacağı bir inanç sınıfının- ya da en azından hiç değilse inanç-benzeri bir kesin karar yığınının- var olduğunu savunur. Böyle bir inanca atıfta bulunmak ilk bakışta ona yetkilendirme atfetmektir. Böyle bir iddiayla ilgili olarak " verilebilecek nedenler iddianın kendisinden daha kesin değildir" (§243) denebilir. Tartıştığı pek çoğu arasından aşağı yukarı gelişigüzel seçilen aşağıdaki örnekleri düşünelim: " dünya beş dakikadan fazla zamandır vardır"; " motorlu araçlar dünyadan daha büyük değildir"; " $12 \times 12 = 144$ "; " Benim adım Ludwig Wittgenstein'dır ". Bu inançlardan hiçbirisinin, belli bağlamlarda, kuşkudan uzak oluşları dışında pek ortak yanlarının olmadığı açıktır. " $12 \times 12 = 144$ " gibi bazıları, hesaptan anlayan hiç kimsenin mantıklı bir şekilde kuşkulanamayacağı türdendir. "Benim adım Ludwig Wittgenstein'dır" gibi bazıları, *Wittgenstein olmayla* oluşturulan bağlam gibi çok daha sınırlı bağlamda kesin gibi gözükmektedir.

Kuşku duymadığımız bazı şeylerin var olduğu şeklindeki Wittgenstein'in çıkarımı, yüzeysel olarak, şüphe duyamayacağımız başı şeylerin var olduğu şeklindeki Moore'un çıkarımına benzer, fakat aslında köklü bir yön değişimini temsil eder. İki ele sahip olduğunu bilmeyi iddia ederken Moore, çoktandır devam eden bir felsefi geleneğe, yani kuşkuya açık olmayan inanç için temeller bulma arayışına- iştirak etmekteydi. Descartes'in *Meditations on First Philosophy* (İlk Fel-

sefe Üzerine Düşünceler) adlı eseri normal geçiş güzergâhıdır, fakat bu gelenek çok sayıda kişiyi içinde barındırır. Bu inatçı araştırmayı yürüten makine, masumluğu kanıtlanıncaya dek- yani, onlara inanmak için uygun nedenlere sahip olmadıkça bu inançları taşımaktan sakınmaya (ya da vazgeçmeye) mecbur olduğumuz (birinin tüm inançlarının günahkâr olduğu) varsayımıdır. Fakat kanıt talebi, aşağı doğru amansızca araştırıldığında, içinde birinin bir inanca yetkili olmasının sonsuzca ertelendiği bir klasik geriye doğru gitmeye neden olma tehdidi yaratmaktadır, ihtiyaç duyduğumuz şeyin, üzerine dayanacağımız bazı alt-yapısal kesinlikler olduğu düşünülür.

Moore'un aksine, Wittgenstein, böylesi kesinlikler önermez; onlara ihtiyaç duyduğumuzu reddeder. Karşı çıktığı şey, masumlukları kanıtlanıncaya dek tüm inançlarımızın suçlu olduğu varsayımıdır. Öneme işaret ettiği şey, tartıştığı inançların kuşkudan muaf oldukları ya da onlara karşı çıkılmayacağı değildir. Uygun koşullar altında (bir hastane yatağında uyanmak gibi) onlara karşı çıkılabilir. Bu gibi durumlarda, ne var ki, gerekçelemeye ihtiyaç duyma halinde olan kanaatlerimizden ziyade kuşklarımızdır. Kuşku, kendisi önünde her olumlu inancın kanıt gerektirdiği önceden tanımlanmış epistemolojik konum değildir. Daha doğrusu, uygun nedenler olmaksızın kuşkunun kendisi akıl dışı olabilir ve kuşku ortaya çıkıncaya dek, inanma hakkına sahip durumdayızdır. Robert Brandom bunu yetkili olmanın "önceden tanımlı-ve-meydan okuyucu" yapısı diye adlandırır.³ Aslında, her şey için kanıt talebinde bulunmayız, fakat bu, aşırı derecede can sıkıcı ya da zaman tüketen pratik bir imkânsızlık (gerçi öyle değildir tabii ki) olacağı için değildir. Klasik düşünce modellerinin yetersiz derecede eleştirel bir kabulü ya da entelektüel gönül rahatlığının bir sonucu da değildir. Daha ziyade, yetki atfetme olasılığının ilk etaptaki bir koşuludur.⁴ Doğruyu söylemek gerekirse, suçlulukları kanıtlanıncaya (ilk bakışta izin verilebilir bağılıklar

³ Bkz. Brandom 1994, sh. 176ff.

⁴ Brandom " Yetkilendirme, başlangıç olarak, bir topluluk içinde bir icraat ya da bağılığın sahip olduğu sosyal bir statüdür. Diğer bağılıklardan mirasla elde edilenlere müracaat etmek suretiyle bu statünün yalnızca gerçek kanıtlamaya mal edildiği uygulamalar son derece kullanışsızdır; eğer gerekçelemelerin bir son bulmasına izin verilmiyorsa nedenler sorma ve nedenler verme olarak tanımlanabilir hiçbir oyun sonuç vermez. (Brandom 1994, sh. 177).

olarak) dek pek çok inancı masum olarak kabul ettiğimiz gerçeği olmasa, Clifford'un desteklediği kritik sorun çeşidi yerden bu kadar yükselemezdi. Wittgenstein der ki: “ Bir hipotezle ilgili tüm denemeler, tüm doğrulamalar ve yanlış bilgiler zaten bir sistem içinde gerçekleşir. Ve bu sistem, tüm delillerimizin az çok keyfi ve kuşkulu çıkış noktası değildir: hayır, o bir delil diye adlandırdığımız şeyin özüne aittir. (Wittgenstein 1969, §105).

Kanıtsız inanmak yanlıştır şeklindeki Clifford'un kanıtsalci ilkesi, yetkili olmanın masumluğu-kanıtlarıncaya dek-suçludur örneğine göre ifade edilir. İlke'nin epistemolojik iddiası, akla yatkınlığını, içinde yetkilendirme müzakeresinin kanıt sahibi olmaya dayandığı pek çok durumun cidden var olduğu gerçeğinden almaktadır. Wittgenstein-vurgulamak gerekir ki- bunu inkâr etmez. Fakat bir de, kanıt talebinin-aslında, bizzat *kanıt* fikrinin- kendisi için kanıtın gerekli olmadığı bir zemin karşısında anlaşılabilir olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.⁵

Ahlaklılık ve Yetkili olma: Ahlaki İddia

Şu ana dek ele alınan epistemolojik noktalar yeterli kanıt olmaksızın her hangi bir şeye inanmanın yanlış olduğu kanıtsalci ilkesine engeller oluşturmaktadır. Ne var ki, bunların kendi başlarına inanç etiğine engel olarak görülmeleri gerekmez. İnanç etiğini muhafaza etmenin bir yolu, kanıtsalci ilkeyi kabaca aşağıdaki gibi yeniden ifade etmektir: *inanma için yetki vermede, kendisi için kanıtın gerekli olduğu inanç türü olması koşuluyla, yeterli kanıt olmaksızın her hangi bir şeye inanmak yanlıştır*. Başka bir deyişle, etiğin alanı daraltılabilir. Bu yaklaşımın mahsuru, kendisi için kanıt sahibi olmanın yetkili olmada uygun ölçüt olmadığı inançların etik değerlendirme alanı dışında kalacağını akla getirmesidir. Alternatif olarak, inanç etiğinin, yetkili olmayla ilgili (kanıt sahibi olmak gibi) her hangi bir özel ölçütü ilgili olmaktan ziyade öncelikli olarak yetkili olmayla ilişkili olduğunu düşünmek isteyebiliriz. Kanıtsalci ilkenin özünde var olan epistemolojik

⁵ Raimond Gaita der ki, “ Biraz fazla basitleştirmek gerekirse: sağlam yargı kavramı- şeylerin düşünce dışında tutulduğu tarzlarda ifade edildiği gibi- kısmen içerisinde kanıt, ortak bilgi ve yetkinin bize yaptıkları şeyi kastettiği sınırlardan oluşur ” (Gaita 2000, sh. 161).

ve ahlaki iddialar arasında ayırım yapmanın avantajlarından birisi, içinde ahlak biliminin bizzat kendi alanını kısıtlamaksızın inanç etiğinin tarihsel olarak paketlenmiş olduğu bazı epistemolojik varsayımları çıkarıp atmamıza izin vermesidir.

İnanç etiğinin, kanıtsalçı tezyinatları olmaksızın korunup korunamayacağı, ahlaki iddia diye adlandırdım şeyde örtük olarak var olan ahlaki sezgilere dayalı olacaktır. Bu noktada, o halde, yetkili olmanın her zaman kanıtsal desteğin bir işlevi olduğu şeklindeki epistemolojik iddiayı irdelemekten, yetkili olmaksızın her hangi bir şeye inanmanın (her zaman ve her yerde) yanlış olduğu şeklindeki ahlaki iddiayla ilgili düşünceye dönmek istiyorum. Ahlaki iddianın en yaygın olarak karşılaştığı itiraz belki de inanmanın istence bağlı olmadığı ve sonuç olarak doğru bir şekilde etik değerlendirmeye konu edilemeyeceğidir. Şimdi, kişisel olarak ben inançlarımızın doğrudan istence tabi olduklarına katılma eğiliminde değilim: sanki ötede tam bir seçenekler menüsü varmış gibi, istediğimiz inancı basitçe seçebiliyor değiliz. (güçlü *kanısal istençlilik görüşünü* reddetmem olarak adlandıralım bunu) Diğer taraftan, inanmanın yine de etik değerlendirmeye tabi olduğunu düşünmek için sağlam nedenler vardır. Bunların en iyilerinden birisi, birbirimizi bu şekilde sorumlu tuttuğumuz gerçeğidir. Daha önceden değinilen epistemolojik hususları da dikkate alacak olursak, önceki örneklerimizdeki armatörün ve kamyon sürücüsünün ahlaksız davranmış oldukları – inançlarının aslında tehlikeli düzeyde önemli bir yükümlülüğün feci bir ihlalini temsil ettiği-sonucuna ulaşmaktan kaçamamaktayız. Bu nedenle sorun, inançlarımızın geniş oranda koşullarımızın bir işlevi olma ölçüsünde oldukları ve özgür seçimimize tabi olmadıkları göz önünde bulundurulursa, bu hakli yükümlülüğü nasıl anlamlı kılacağımızdır. Bana öyle geliyor ki yanıt, inançlarımız içinde bulunduğumuz koşullar tarafından belirleniyor olsa bile, onlar üzerinde bir takım kontroller yapabildiğimiz ve dolayısıyla bu koşullar için bazı sorumluluklar taşıdığımızı söylemektir. Bu, on sekizinci yüzyıl Anglikan piskoposu Joseph Butler tarafından verilen bir vaazda güzel bir şekilde gösterilmiştir. Butler şöyle der:

Talihlerini tüketen insanlar için, kendi hal ve vaziyetlerine bakmayı tamamen ihmal etmek az rastlanır bir şey değildir ve bu durumlarının kötü olduğuna dair bir genel bilgiden kaynaklanır. Bu savurgan insanlar bizzat kendileri

umut etmeden önce sürekli olarak yıkılmışlardır: ve onlar senden bir özür isterler ve sana gerçekten o kadar borçlu olduklarını ya da giderlerinin gelirlerini o kadar aştığını düşünmediklerini anlatırlar. Ve yine de, onların özel koşullarının o koşullara dair onların genel bilgilerinden ötürü olduğunu görecektir kadar mantıklı kimse bunu bir özür olarak görmez: yani, işlerin kendileriyle iyi olmadığı şeklinde genel bilgileri onların ayrıntılara bakmasına engel olmuştur. (Butler 1970 (1726),s.96)

Başka bir deyişle, bu insanların eylemlerinde etkili olan inançlar onların koşullarının bir işleviydi ve bu nedenle onlar paraları kalmadığında gerçekten şaşkınlıkla, fakat bunu bir özür olarak kabul etmeyiz çünkü koşullarını değiştirmiş olmaları gerekmektedir. Bu görüşe göre, ahlaki tepkilerimizin özünde var olan etik sezgiler güçlü kanusal istençlilik itirazına muhatap değildirler. Ne var ki, etik olmayan inanç sorununu bu tarz konumlandırma, onu geleneksel tanımlama şekillerini yeniden düşünmek isteyebileceğimizi akla getiriyor.

Armatör ve şoförün inanç-davranışı hakkında böylesine kınanmaya değer olan şey hakkında bizi daha fazla düşünmeye teşvik edeceğini umduğum burada etik olarak belki daha belirsiz iki başka örnek tanıtmak istiyorum. Birincisi, tehlikeli ve savaş-mağduru bir yere asker olarak görevlendirilmiş bir bayanın ebeveynini düşünün. Kızları onlara düzenli olarak yazmaktadır, fakat bir gün mektuplar kesilir ve çok geçmeden kendilerine kızlarının savaş esnasında kaybolduğunu söyleyen resmi bir görevli ziyaretlerine gelir. Olayın üzerinden epey bir zaman geçer ve kızlarının hala hayatta olduğuna inanan ebeveyni dışında herkes kızıdan umudunu keser. Arkadaşlar onlarla birlikte akıl yürütmeye çalışır, profesyonel danışmalar çağırılır, fakat anne baba kızlarının ölmüş olduğuna inanmamaktadır. Bu nedenle de cenaze merasimi yapmamaktadırlar.

İkinci örneğimiz de şöyle: genç bir adam, bir cinayetten suçlanır ve tutuklanır, fakat annesi onun suçlu olduğunu kabul etmeyi reddeder. Kanıt arz edilir ve adam bir jüri tarafından mahkûm edilir. Fakat annesi hala onun masum olduğuna inanmaktadır. Oğlunu başka herkesten daha uzun zamandır tanıdığını ve

asla böyle korkunç bir cinayeti işlemiş olamayacağını söylemektedir. Suçun öğrenülün üzerine yıkılmış olabileceğini düşünmektedir.

Bu örneklerin ikisi de- daha önce incelediğimiz örnekler gibi- üçüncü şahıs bakışı açısıyla sunulmaktadır. Karakterlere ne kadar yakınlık duyabilirsek duyalım, onların yerine kendimizi koyamayız, çünkü o zaman hikâyeler oldukça farklı şekilde anlatılmak zorunda olurdu. Gerçeği her neyse artık, her hikâyeye için esaslı olan bizim onun dışında olduğumuzdur ve bu harici bakış noktasından yargıda bulunmaya davet edilmekteyiz. Kısaca göstermeye çalışacağım gibi bu önemlidir. Fakat gözlemciler olarak bakış noktamızla, gözlediğimiz kişiliklerin bakış noktalarını kıyaslamadan önce, bu son örnekleri önceden incelediklerimizle kıyaslamak istiyorum. Armatör ve şoför örnekleri oldukça açık gözükmektedirler; fakat burada, ahlaki tepkilerimizin karışık olduğundan kuşku duymaktayım.

Bu gibi hikâyeler bazen umulmadık mutlu sonlara sahip olurlar: askerler geri döner ve yanlışlıkla suçlananlar temize çıkarılır. Bu nedenle umut her zaman mazeretsiz değildir. Fakat benim önemine işaret etmek istediğim şey bu değil. Tartışmamız hatırına, askerin ebeveyninin ve mahkûmun annesinin inançlarının, onların sahip olmaya yetkili olmadıkları inançlar olduklarını kabul edelim. Üzerinde durmak istediğim sorun, bu inançlara sahip olurken, bu anne babaların ahlaka aykırı davranıp davranmadıklarıdır. İncelediğimiz ahlaki iddiaya göre, yanıt evettir. Bununla birlikte, çok sayıda insanın karşı çıkmak isteyeceğini sanmıyorum. Aç gözlülük ve kişisel-çıkarla güdülenmiş olan armatör ve kamyon şoförünün aksine (böyle bir çıkarımda bulunulabilir), bu örneklerdeki ebeveynler çocuklarına duydukları sevgiyle güdülenmektedirler ve bu da takdire değerdir. Şayet inançlarının armatör ve şoförünkiler kadar mantıksız olduğuna inansam bile-aslında, inançlarının yanlış olduğundan emin olsam dahi-ebeveyni erdemli olarak, ya da en azından onların mantıksızlığını bağışlanabilir olarak görebilirim, çünkü onların sevgi ve cesaretlerini takdir ederim.

Bu örnekteki ebeveynlerin ahlaklı eylemde bulduklarının açık olduğunu iddia etmiyorum. Açık değildir. Her yönden bakınca, ahlaka aykırı eylemde

bulduklarının açık olmadığını iddia ediyorum. Şu anda ele aldığımız dışsal değerlendirme durumunda bu örneklerin göstermeyi amaçladığı şey, bana göre, durumun, farklı bir şekilde tasavvur edebileceğim durumlardan daha karmaşık olduğudur. Bu durumlardaki üçüncü-şahıs gözlemciler gibi, bir birine karşı oldukça farklı iki düşünceyi-önceki örneklerimizin çok açık bir şekilde ayır etmediği-tartmaya mecburuz. Bu gibi örnekler, kamyoncu ve armatörün inançlarına dair olumsuz hükümlerimizin yalnızca onların o inançlara yetkili olmadıkları (onların inançlarını kanıtlanmadıkları) gerçeğine değil fakat aynı zamanda onların inançlarının aç gözlülük ve kişisel-çıkarcı gibi bir şeyle şekillendirilmiş gibi gözükmeye gerçeğine de dayandığı gerçeğini açığa çıkarmaktadır. Bu örneklerde olduğu gibi böylesine kötülükler erdemlerle yer değiştirdiğinde, söz konusu inançlara daha bir yumuşaklıkla bakma eğiliminde olabiliriz.⁶

Ayrıca inanç etiğinin bu boyutlarının, en açık olarak bir kişinin inançlarının bir bütün olarak kişiliğinin içeriğinde yerleşmişken görülebilir olduğunu da unutmamalı-buna tekrar geri döneceğim. Tartışılan şey birinin kendi inançları olduğunda, ne var ki, durum farklıdır. Bir açıdan daha basittir, çünkü tasvir etmiş olduğum türden bir ikileme yüz yüze kalmayız. İçsel (ya da birinci-kişisi) bakış açısıyla, birinin epistemik yükümlülükleri- artık onlar her neyse- sevgi ve aç gözlülük gibi epistemik-olmayan düşünceler basitçe alakasız kılındıkları sürece, yalnızca ilk intiba üzerine yükümlülükler olarak değil aynı zamanda her şeyin hesaba katıldığı yükümlülükler olarak işlev görürler. İnançlara sahip olan bir kişi olarak, benim amacım, doğru inançlar oluşturmak ve yanlışlarından sakınmaktır: bu, inançlarımdan söz etmenin kastettiği şeyin bir parçasıdır. Bu nedenle benimle alakalı olan düşünceler (inançların oluşturuluşu söz konusu olduğunda) epistemik düşüncelerdir.⁷ Bir üçüncü-kişisi bakış açısından çocuğuma duyduğum

⁶ Elbette insanın bağışlamaya hazır olduğu şeyde sınırlamalar vardır. Burada, önceki örneklerin tersine, yanlış inançların sonuçları feci değildir. Kuşkusuz, eğer, örneğin, mahkûm edilen adam bir cinsel sapık annesi de vali olsa, onu bağışlama gücüyle ilgili olarak farklı hissederdik.

⁷ Fakat epistemik olmayan nedenler dolayısıyla, erişilebilir tüm kanıtlardan daha azı üzerine hareket etmeye mecbur olabileceğim durumlar var olabilir. Örneğin, mahkeme salonunda kanıtın kabul edilebilirliğini yöneten kuralları düşünün. John Rawls'un da dediği gibi "yalnızca işitmeye dayalı kanıtlar değil fakat aynı zamanda uygunsuz araştırma ve zapt etmelerle elde edilen kanıtlar da hariç tutulur. Savunmacılar kendi savunmalarını yapmaya da zorlanamazlar" Rawls'a göre bu örnekler, "bir hak ya da göreve hürmet etmek, ideal bir iyiliği geliştirmek ya da her ikisi için bazen tüm gerçekliği göz önünde bulundurarak karar vermemek

sevgi her ne kadar takdir edilebilir olsa da, mesela onun masum oluşuyla ilgili inançlarımı gerekçelendirmek için mantıklı olarak başvurduğum şey türü değildir basitçe. Başka türlü ifade etmek gerekirse, hem inançlarımın mantık dışı (taşımaya yetkili olmadığım türden) olduğuna hem de epistemik olmayan nedenlerle onlara inanmada mazur görülebileceğime tutarlı olarak inanmam mümkün değildir.⁸

İnanç-oluşturmanın erdemleri: bir yeniden ifade ediş

Fakat bu düşünceler ilginç bir soru ortaya çıkarır: eğer inanç oluşturmayla alakalı tek nedenler epistemik olanlarsa, bu durumda bir inanç ahlakıyla anlatılmak istenen tam olarak nedir? Bundan önceki bölümde yapılan tahlil göz önünde bulundurulacak olursa, konuyla ilgili epistemik düşünceler temelinde hareket etmemenin ahlaken yanlış olacağını söylemek inanç için bir neden olma doğrultusunda hiçbir şey ekleyecek değildir. Bunun bizzat kendisi fazladan bir epistemik düşünce olduğu oranda, neye inanıp inanmayacağım konusunda karar vermeye çalıştığım zaman alakasızdır. Bu son bölümde inanç etiğini tasarlamının-görevlerden ziyade erdemler üzerine ve sırf şahısların inançlarına değil şahısların kendilerine vurgu yapan başka bir şeklini önermek istiyorum. Burada kendini-kandırma sorununa bir hayli dikkat etmek önemli olacaktır.

Clifford'un inanç etiğinde örtük olarak var olan ahlaki iddiayı hatırlayalım: kimse yetkili olmadığı inançlara sahip olmamalıdır. Belirtildiği şekliyle bunun tuhaf bir ilke oluşu, birisinin bilerek ihlal edebileceği bir kural şekli olmaması gerçeğinden açık olsa gerek. Birisi elbette yetkili olmadığı inançlar taşıyabilir, fakat kimsenin yetkili olmadığını bildiği inançlara kimse sahip olamaz. Buradaki

için bir görevin farkına vardığımızı" gösterir. (Rawls 2005, pp. 218, 219). Elbette, ahlaki ya da yasal nedenlerle onu beraat ettirmek zorunda olsam dahi, bir savunmacının suçlu olduğuna *inanmak* hususunda özgürüm.

⁸ Belli inançları (örneğin, içinde uçtuğum uçak güvenlidir veya başka insanlar benden hoşlanmaktadır) taşımının psikolojik yararlar (örneğin, barış ve huzur duyguları) temin edebileceği doğrudur. Bu gibi durumlarda, ne var ki, p'ye inanmanın yararları, p'nin gerçek olduğuna inanmanın yararlarıdır. Böylece, bu psikolojik kazançlardan yararlanma, p'ye inanmanın bağımsız bir amacı-gerçek inançlar taşıma epistemik amacından farklı bir amaç-olarak işlev göremezler. Eğer p'den kuşkulanan için sağlam nedenim varsa, bu durumda p'ye inanmanın yararlarından faydalanamam.

imkânsızlık mantıksaldır, sadece psikolojik değildir.⁹ Bir inanca kendi yetkili oluşuyla ilgili birinin sahip olabileceği kuşkular fiili olarak bizzat inancın kendisiyle ilgili kuşkulardır.¹⁰ İnancın (bir cümleyi düşünürken, kaşlarını çatmanın bir sonucu gibi) basitçe iradeye dayalı bir “zihinsel durum” olmadığını hatırlayalım.¹¹ P’ye inanmam, uygulamada tüm gerektirdikleriyle birlikte p nin gerçek olduğunu varsaymamdan oluşur ve eğer p’nin yanlış olduğunu ya da onu gerçek olarak görmeye hak sahibi olmadığını keşfettiğimde ona inanmaya, inanan olmaya devam edemem. Elbette ona inandığımı iddia edebilirim, fakat gerçekçi bir şekilde değil.

Genellikle, şu veya bu eylemin yanlış olduğunu birine söylemek, ondan sakınması için ona bir neden-yani, o eylemin ahlak dışı olduğu gerçeğini sunmaktır. “büro malzemelerini iş yerinden eve götürmek yanlıştır” ifadesini düşünün. Yapmanın yanlış olduğu bana söylenen şeyi- bu durumda, büro malzemelerini kişisel kullanım için araklama -kasıtlı olarak yaptığım sürece böyle bir kuralı bilerek ihlal edebilirim. Fakat yetkili olmadığını bildiğim inançlara sahip olamayacağım için, bu tür şeylere inanmamam gerektiğini söyleyen kuralı ihlal etmeyi seçmem. İlginç bir şekilde, ancak onu ihlal ettiğimi bilmiyorsam onu ihlal edebilirim. Örneğin, yetkili olmadığını inançlara bilmeyerek sahip olabilirim, çünkü onlar üzerinde hiç düşünmemişimdir ya da kendim için kanıtları ya da (delilleri) incelememişimdir. Pek çok insanın siyasi görüşleri kuşkusuz bu kategori içine girmektedir. Burada, Wittgenstein’in örneklerinin aksine, benim saflığım suçlanabilir. Rasyonel yeterliliğimi-bir uygulamada ustalaştığımı değil benim saflığımı gösterir niteliktedir. İkinci bir durum çeşidi daha karmaşık-

⁹ Bir Clifford destekçisi, pek çok insanın kendileri için kanıttan yoksun oldukları inançlara sahip olduklarını söyleyerek itiraz edebilir. Bu bireylerin çok iyi kanısal failer olduklarını varsayacak olsak da, Clifford savunucusu yetkili olmayla ilgili ölçütü yanlış belirlemiş gibidir-ölçüt aslında söz konusu uygulamada etkilidir. Bu gibi insanlar konuyla ilgili kanıtsal olmayan ölçütü açık seçik olarak anlatma gücünde olamayabilirler fakat yine de mantıksız olanın inançlarının değil, onun kanıtla desteklenmesi talebinin olduğunu hissedebilirler.

¹⁰ İnanç, yine de, belirli bir kuşku düzeyiyle tutarlıdır. Ayrıca, bir kişinin aslında vazgeçemeyeceği bir inanca, örneğin kendisinden başka düşünen varlıkların olduğuyla ilgili kuşkulu tartışmalarla karşılaştığında-yetkili olmadığına *yanlışıyla inanabileceği* durumlar vardır.

¹¹ Burada kullandığımız anlamıyla, *inanma*, bir siyaseti kabul etme, bir hipotezi benimseme ya da farklı bir şekilde bir fikri prova etmeyle de aynı değildir.

tır. Bu gibi durumlarda, kanıtları inceledim (veya başka türlü yetkili olmam üzerinde derinlemesine düşündüm) ve inançlarımın sahip olmaya yetkili olduğum inançlar olduklarına hükmettim; bununla birlikte, kanıtları (veya delilleri) okuyuşum gizli amaç ve hırslarımla bozulmuştur. Kendini-kandırmanın pençesindeyim. Etik bir yükümlülüğü ihlal ediyor olmamdan habersiz olmam her iki durumda da ihlali mazur göstermez. Çünkü (daha önce Butler'in örneğinde gördüğümüz gibi) inançlarımın kendileri için yetkili olmadığı inançlar olduğunun farkında olmasam dahi, onları eleştirel bir şekilde incelemede başarısız olmamdan ya da duygularımın epistemik görme gücümü gölgelendirmesine izin vermekten ötürü hala ahlaken sorumlu olabilirim. Yine de, meselenin kendini takdim ediş şekli, incelemekte olduğumuz ahlaki iddia gibi bir şey açısından inanç etiğinin geleneksel ifade ediliş şekillerinin etik olmayan inanç sorununu tanımlama için en uygun ya da en etkili vasıta olmayabileceğini göstermektedir.

Böyle bir kural üzerindeki derin düşüncenin, farklı bir şekilde düşünmeden sahip olmuş olabileceğim inançlarımı eleştirel bir şekilde incelemeye beni teşvik etmek suretiyle, inançlarımın kendilerine yetkili olduğum inançlar olduklarından emin olma gereğini bana anımsatabileceği doğrudur. O zaman bunlardan bazılarının, kendilerine yetkili olduğum bazılarının ise kendilerine yetkili olmadıklarım sonucuna ulaşabilirim. Böylece yetkili olmadığı inançlara artık inanmam-öyle yapmanın *ahlak dışı* olacağını düşünmemden ötürü değil, fakat bir kez onların kendilerine yetkili olduğum inançlar olmadıklarını keşfedersem mantıken artık onlara inanmam; onlar artık *benim* inançlarım değildirler. Bütün epistemik durumum ve onunla birlikte inançlarım değişmiştir. Belirli inançlara yöneltilebilecek itirazlar tamamen epistemik ifadeler içinde yapılabilir. Bir başka deyişle, ahlak dışılık, incelemiş ve eksik olduğunu belirlemiş olduğum inançlara inanmaktan (ki kendi inançlarımı sanki bir üçüncü-kişi bakış açısından değerlendirerek içinde bizzat kendimin de bir karakter olduğu hikâyenin dışında durmamı gerektirecektir) ötürü değil, ilk etapta inançlarımı inceleme sıkıntısına katlanmamış olmama bağlı bulunmaktadır.

Ya da armatör örneğinde olduğu gibi bir kendini-kandırma durumunu inceleyelim. Burada, armatör kanıtları incelemiş olduğu yanıtını vereceği için,

kanıtları incelemenin anlatılması (veya eleştirel olunması) daha az yararlıdır.¹² Onun bilmediği-ve bizim bildiğimiz-şey, onun kanıtı yorumlayışının kendi-çıkarcı ve açgözlülüğüyle eğri yola sapmış olduğudur. Bu at gözlükleri, ne var ki, onun için görünmezdir ve bu yüzden açık vicdan rahatlığı ve “endişesiz bir kalple” köhne gemisinin ufukta gözden kayboluşunu izlemektedir.

İncelemekte olduğumuz ahlaki iddia, inanç için hangi tür nedenlerin-epistemik ya da epistemik olmayan- ahlaken izin verilebilir olduğu hakkında bir kural gibi gözükmektedir. Fakat birinci tekil şahıs olarak bakıldığında, dışarıda bıraktığı hiçbir şey, bir “inanç nedeni” olarak önemli olmak için doğru kategori içinde değildir. Üçüncü şahıs gözlemciler olarak, bir başkasının inançları üzerinde olumsuz bir hüküm ifade ettiğimizde, aslında onların bilmedikleri bir şeyi bildiğimizi iddia ediyoruz. Clifford’un örneğindeki armatörün kişisel-çıkarcı ve açgözlülükle körleşmiş olduğunu biliyoruz, fakat armatörün bizzat kendisi asla inancının nedeni olarak açgözlülüğü zikretmez, çünkü kötü bile olsa bir neden çeşidi değildir. Daha ziyade- armatörün kendisine görünmeyen- kanıt ve onun yetkili oluşuna dair onun değerlendirmesi üzerindeki bir kısıtlamadır. Bizim bakış açımız armatörün bakış açısından daha üstündür çünkü onunki bozulmuş ve ön yargılıdır. Böylece onun inançları (bize göre) onun inanmaya yetkili olmadığı inançlardır: biz bunu biliyoruz, fakat onlar onun inançları olmaya devam ettiği derecede o bunu bilmez. Ya da mahkûm edilen adamın annesini düşünelim. Hiçbir zaman “ oğlum suçlu, fakat ben onu seviyorum: bu nedenle onun masum olduğuna inanacağım” demeyecektir. Daha ziyade, onun aleyhine olan kanıtın ikna edici olduğunu düşünmediğini söyleyecek ve bunu (bize göre) oğlunu sevdiği için söyleyecektir. Onun için sevgi bir neden değildir; o, içinde epistemik düşüncelerin değerlendirdiği bir koşuldur (bizim için görülebilir, fakat ona görülebilir değildir). Çünkü birinci tekil şahıs bakış açısıyla, inancın rasyonel ve rasyonel olmayan dayanakları olarak gördüğümüz şey arasında bir ter-

¹² Benzer şekilde, Yahudi soykırımını inkâr edenler genellikle görüşleri için “kanıt” sunar gözüken şeyleri üretebilirler. Aslında, “rasyonellik kostümlerine” tüm komplo teorilerinde merkezi bir yer verilir. Her ne kadar Yahudi soykırımını inkâr edenlerin inançları için yetkili olduklarını kabul etmiyorsam da, onların samimi bir şekilde çok yetkili olduklarına *inanabildiklerini* kabul ediyorum.

cihle asla yüz yüze kalmayız (o tercih başkalarına gözükebileceği şekilde olsa bile). Clifford'un kuralı, ne kadar geçerli olursa olsun, kendisinin yararlı olacağı düzeyde, aldanmanın inanmamızı bozacağı düzeyi bize belirleyemez.

Burada, (epistemik) gerekçelendirmeler anlamında nedenler ve hareket ettiriciler anlamında nedenler olmak üzere içinde "inancın nedenlerinden" söz edebileceğimiz iki anlam arasında bir ayırım yapmak faydalı olabilir. Gerekçelendirmeler anlamındaki nedenler kanusal faillerin inançları için yetkili olmayı ispatlamak için ürettikleri şeylerdir. Fakat hareket ettiriciler anlamındaki nedenler, üçüncü-şahıs izleyiciler olarak bizlerin kendi bakış açımızdan kanusal faillerin inançlarıyla onların inançlarına yetkili olmayışları arasındaki eşitsizliği açıklamak için onlara atfedebileceğimiz şeylerdir. Clifford'un "kanıt" olarak adlandırdığı şey birinci kategoriye düşmektedir, oysa açgözlülük ve sevgi ikinci kategoriye düşer. İncelediğimiz bağlamlarda, ikincisi gerekçelendirici değil açıklayıcı bir rol icra eder.

Şimdi, terimi kullandığım şekliyle, kendini-kandırma, kanusal bir failin, güdülerinin bir inanca yetkili oluşunu değerlendirmesini etkilediği durumdan bihaber olduğun zaman meydana gelmektedir. Öyle ki, şayet bu güdüler anlamlı bir şekilde onun dikkatine sunulabilecek olsa onun değerlendirmesi değişecektir. Örneğin, Clifford'un armatörü bir kendini-kandırma durumu içindedir, çünkü onun kişisel-menfaati, başka türlü gemisinin apaçık yetersizliklerini ve ilk önce tamir ettirmeksizin onu göndermesinin tehlikelerini görmesine engel oluşturmaktadır. Bishop Butler'in örneğindeki savurgan kimseler de bir kendini-kandırma durumu içindedirler çünkü nakit paralarının olmadığını keşfetme korkuları onların parasal durumlarına daha dikkatli bir şekilde bakmalarına engel teşkil etmektedir. Sorun, insanların yetkili olmadıklarını bildikleri inançlara - nedene ters olana- inanmayı seçmeleri değil, içinde farklı bir şekilde yüceltilen inançlara meydan okunabileceği koşullara kendilerini teslim etmemeyi seçmeleri (ya da teslim etmeyi seçmemeleri) sorunudur.¹³ (Butler'in uygun ifadesini kulla-

¹³ Örneğin, ailemin bir kalp hastalığı tarihine sahip olduğunu biliyor olmama rağmen, sağlık sorunlarına sahip olduğunun anlatılması olasılığını atlatmak için doktora gitmemeyi tercih edebilirim.

nırsak) onlar bedenlerinin gözlerini açık tutarlarken zihinlerinin gözlerini kapatmaktadırlar. (Butler 1970 [1726], sh. 96) Bu nedenle, yalnızca kanıtı bakmanın veya yetkili olunmayan inançlardan sakınmanın anlatılmasındaki zorluk, birinin kanıtı yorumlayışının kişinin farkında olmadığı güçler tarafından şekillenebilmesidir. Armatörün ihtiyaç duyduğu şey yetkili olmayla ilgili bir kural değil, daha derin ve daha kavrayışlı bir kendini-anlama, kendi güdüleri ve çıkarlarıyla ve onların yargısını nasıl gölgeleyebileceğiyle ilgili aydın bir görüştür. Bu, galiba, kendisinde bir inanç etiği ortaya koymanın uygun seviyesidir. Çünkü kendini-kandırmanın pençesinde olan kişi zorunlu olarak onun farkında olmadığı için (ve bu nedenle ne kadar açık bir şekilde ifade edilse de görevlerini ihlal ettiğini düşünenecek değildir), ilk başta kendisinin onun etkisi altında kalmasına izin vermiş olmaktan ötürü ahlaken sorumlu tutulabilir. Dolayısıyla, gerçek ahlaki meydan okuma, (hangi şekliyle olursa olsun) içinde aklın engellenmeden yürüyebilmesi için içinde inanç-oluşturmanın kavrandığı koşulları belirlemektir.

Eğer bu tür durumlardaki başarısızlığın izi tembellik, açgözlülük, kendini-sevme gibi kişilik kusurlarında bulunabilirse, bu durumda kendini-kandırma ve ahlaki olmayan inanç-oluşturmanın tedavisi daha iyi epistemik alışkanlıklar geliştirmeye çalışmaktır. Soruna bu şekilde-sadece inançlarının özellikleri açısından değil kanusal failerin özellikleri açısından-bakış bir inanç etiğinin arkasındaki sezgilerin *erdemler* (kişilik üstünlükleri) lisanında daha etkili bir şekilde ifade edilebileceğini düşündürmektedir. Erdem etiği eylemlerden ziyade kişiler üzerinde odaklandığı gibi, onun inanç etiğine uygulanışı da, dikkati inançlardan o inançları taşıyan inananlara doğru değiştirecektir. İnancın erdemlerini belirlemenin bir şekli, ahlaki olmayan inancın örnek bir durumuyla - Clifford'un armatör örneği gibi- başlayıp sonra neyin yanlış gittiğini sormaktır. Burada verilebilecek çok sayıda yanıtı listelemek yerine, başkalarıyla tartışmış olabileceği bir konuda armatörün kendi görüşünü muhafaza etmesi şeklindeki bir gözlemi öneriyim basitçe. Tuhaf bir şekilde, örnek tahlil edildiğinde bu nadiren zikredilir. Aslında, bir kişinin inancının başkaları için de anlamlar taşıdığına kabul edilmesine rağmen, çoğunlukla ahlaki inancın tek başına ulaşılabilecek bir şey olduğu varsayılmıştır. Görmüş olduğumuz gibi, bundaki sorun, birinin kendi düşüncesindeki

ön yargılara karşı kör olabileceğidir. Böylece, yetkili olunmayan inançlara karşı olma emri, önyüklemelerle kişinin kendini düzeltmesi- sanki bir dış gözlemci bakış açısından kendisini incelemesi-emrine eşittir. Fakat kendi düşüncesi üzerinde insanın bir üçüncü-şahıs bakış açısı benimsemesinin mümkün olmamasına rağmen, yine de düşüncesini dışsal bir eleştiriye tabi kılması mümkündür. Her ne kadar hiç birimizin ön yargıdan büsbütün hali olmadığını varsaymak güvenli olsa da, düşüncemiz içinde bizim farkında olmadığımız kusurları başkaları keşfedebilirler.

Gördüğüm kadarıyla, erdemler lisanının, inanç etiğine daha tanıdık olan görevler lisanının yerini alması gerekmez, fakat ikincisinin sahip olmadığı birtakım avantajlara sahiptir. Bunlardan dördünü kısaca özetlemek istiyorum. Birincisi, odaklanışı inançlardan inananlara değiştirmek sayesinde bize ahlaki olmayan inancın bizzat kendisinin açgözlülük, kendini-sevme, korku ve zihinsel tembellik gibi kişilik kusurlarının bir belirtisi olduğunu bize hatırlatır. Bunları düzeltince inancın kendisi de düzelecektir.

İkincisi erdemler lisanı uygun ahlaki bir alçakgönüllülüğü teşvik eder-ya da belli oranda teşvik edebilir. Geleneksel yaklaşım açısından önemli olan üçüncü-şahıs bakış açısına dayanma, ahlaki olmayan inancın geniş oranda diğer insanların kendisiyle suçlu oldukları bir suç olduğu yanlış anlamasına katkıda bulunur. Bu görüş kendini-kandırmadan sakınmak için zorunlu olan iç gözlem türüne götürücü olmadığı gibi, bir karşılıklı kuşku iklimine katkıda bulunduğu derecede, çelişkili inançlara sahip bireyler arasında hakiki bir söyleşme için bir engel olarak iş görebilir.

Üçüncüsü, yukarıda ima edildiği gibi, bir erdem-etiği yaklaşımı ahlaki derin düşünceyle ilgili bir diyalog boyutunu teşvik edebilir. İnançlarımız hakkında diyaloga girme gerekçesi, onlardan kuşku duymak için nedenlere sahip oluşumuz değil, şayet düşünüşümüz ön yargılıysa, muhtemelen onun öyle olduğunu bilmediğimizden emin olabilmemizdir. Ayrıca, başkalarıyla ilgili tecrübelerimiz çok az insanın kendini-kandırmaya başışık olduğunu göstermektedir. Suçlu oldukları kanıtlanıncaya dek çoğu inanç haklı olarak masum olarak görüle

de, insanın kendi kişiliğiyle ilgili olarak tam tersi görüşü kabul etmesi daha bilgecektir. “Upon Self-Deceit” (Kendini Kandırma Üstüne) adlı makalesinde Butler bunu şu şekilde ifade etmektedir: “ kendisi üzerindeki en katı gözlemden, aksini düşünmek için özel bir neden buluncaya dek, herkes epey şeye [kendinden-taraf olma bağlamında] sahip olduğunu kabul edebilir” (Butler 1970 [1726], sh. 97).

Ve dördüncüsü, epistemik erdemlerin (diyaloga açık olma ve eleştiri alma) taşınabilir olduklarından bahsetmektir: onlar kanıtsal desteğin (tek) yetkili olma ölçütü olmadıkları bağlamlarda daha az alakalı değildirler.

Kendini-kandırmanın karanlık ormanından çıkış yolu bulmak zordur. Yalnızca “kanıtlara” değil, aynı zamanda kendimizle ilgilenmemizi, dışarı olduğu gibi içeriye de bakmamızı gerekli kılar. İnanç etiğinin-eleştirel olarak önemli olsa da- kolayca ifade edilemeyeceğini ileri sürdüm, fakat şayet bir slogana ihtiyaç duyuyorsam aşağıdakini izleyebilirim: kendini bilersen inanç kendi başının çaresine bakar.

Kaynaklar

- Brandom, R. (1994). *Making it explicit: Reasoning, representing, and discursive commitment*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Butler, J. (1970 [1726]). In T. A. Roberts (Ed.), *Butler's fifteen sermons preached at the rolls chapel and adissertation of the nature of virtue*. London: SPCK.
- Clifford, W. K. (1886). In L. Stephen & F. Pollock (Eds.), *Lectures and essays* (2nd ed.). London: Macmillan.
- Gaita, R. (2000). *A common humanity: Thinking about love and truth and justice*. London: Routledge.
- Gale, R. (1993). *On the nature and existence of God*. Cambridge: Cambridge University Press.
- James, W. (1956 [1897]). *The will to believe and other essays in popular philosophy*. New York: Dover.
- Rawls, J. (2005). *Political liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rice, H. & George, C. (2006). Fatal smuggling trial halted after Washington takes ill. *Houston Chronicle*, 6December 2006, p. 1.
- Wittgenstein, L. (1969). In G. E. M. Anscombe & G. H. von Wright (Eds.), *On certainty*. trans. D. Paul and G.E.M. Anscombe. New York: Harper Torchbooks.